

LBRIS

We know
books

Laura Poantă

Omniscop

Medicină și societate

Cluj-Napoca, 2023

Cuprins

Oglinda triplă	5
Excesul de informație și efectele sale	10
Cât de generală mai e cultura generală?	15
Adevăr, dezinformare, fals	21
Cărți întoarse, Lume pe dos	29
Despre răspunsul estetic	35
Cercul pătrat	41
Efecte secundare	46
Diete de poveste	52
Sexul slab, o etichetă rezistentă	64
Dubla măsură	72
Munchausen, Narcis și media	80
Complexul Napoleon și arta	87
Toxicitate umană	93
Valurile urii	100
Omul, prietenul animalului	108
Despre Bine și Rău	114
Glosofobia cea de toate zilele	120
Umorul sumbrului Goya	125
Toleranța la firul ierbii	131
Arta ca „ostatic”?	137
„Un cartof, doi cartofi”	144
Cartoful fierbinte	152
Viața noastră digitală	157
Răsfături și fundături	162
Corectitudine sau ipocrizie?	169
Gura lumii varianta online	178
Non-știri și ne-știre	183

Cuvinte și ficțiuni	188
Generațiile și istoria	198
Depresie și comunicare	206
ChatGPT, asistentul virtual	211
De la Hipocrate la Cantemir. Terminologia medicală.....	217
Școala, inima și Poezia.....	225
Între amăgire și impostură	231
Pictura și bolile.....	238
Simțurile	243
Mirosul	243
Ochi, deochi, privire	247
Auzul	252
Gustul – de la madlenă la medicină.....	257
Atingeri	263
GLOSAR.....	269

EXCESUL DE INFORMAȚIE ȘI EFECTELE SALE *

Information overload (supraîncărcare sau explozie informațională; termen folosit de Bertram Gross cu acest sens în 1964 în *The Managing of Organizations*, iar ulterior popularizat de Alvin Toffler) este o noțiune care există din cele mai vechi timpuri, dar probabil că nimeni nu și-a putut imagina cu adevărat revărsarea continuă de text scris și/sau vorbit, pe toate canalele disponibile, care există în ziua de azi. Încă din antichitate exista, deja, temerea că scrisul cărților, odată început, pare fără de sfârșit și că abundența lor înseamnă și scăderea capacității de a le asimila sau de a crea. După apariția tiparului, au fost realizate și primele index-uri alfabetice în încercarea de a clasifica și cataloga informația, din ce în ce mai abundentă, dar și resimțită deja ca împovărătoare și primejdioasă: „Tipografii vor umple lumea de pamflete și de cărți prostești, ignorante, nocive, calomnioase, nebunești, nelegiuite și subversive; și așa este tendința încât și acele lucruri care ar fi putut face un bine își vor pierde bunele calități”, spunea Erasmus încă în secolul XVI. El știa deja multe despre prostia care se laudă...

* Apărut în *Steaua* nr.2/2022.

Întorcându-ne la zilele noastre, este evident că, pe lângă volumul deja gigant de tipărituri, tot ceea ce înseamnă mesaj, notificări, email – cu tot cu spam-uri, FB, Instagram, Twitter, WhatsApp, absolut tot ceea ce ne înconjoară reclamă atenție, chiar și involuntară, iar procesarea este practic imposibilă. Filtrarea, cu atât mai mult. Toată umanitatea pare azi conectată la rețeaua globală de informație, dar mai ales de dez-informație. Și asta fără a atinge deloc zona teoriilor conspiraționiste adevărate, ci rămânând în ariile uzuale, de zi cu zi, de la presa scrisă din online până la comentariile și preluările din social media sau la glumițele ilustrate care curg pe grupurile din WhatsApp. „Am citit că...” este pe buzele tuturor, dar acest citit este de fapt rostogolirea neimplicată și deloc responsabilă a unor informații transformate și interpretate după bunul plac al fiecăruia. Tocmai pentru că filtrele au dispărut, în special ca urmare a diminuării atenției și interesului pentru ceva atât de la îndemână. Un fel de „pică pară mălăiață în gura lui nătăfleată”.

Încă în 2008, la o conferință pe teme de Web din New York, unul dintre vorbitori spunea că Information overload este consecința unei probleme mai adânci numită *filter failure*. Adică oamenii sharuiesc informația în mod excesiv, fără discernământ, fără să conteze dacă înseamnă ceva, dacă e corectă sau dacă interesează pe cineva, de dimineață până seara, ce a mai făcut pisica sau ce idee ne-a mai trecut prin cap, ce am făcut noi acum doi ani sau cum am arătat în liceu. Este vorba, în fond, despre un mărunț narcisism, o gădălire a orgoliului fiecăruia, dublate de

senzația apartenenței la un grup. Este ușor, la îndemână, la un click distanță, cum sună reclamele. Dar acest volum de informație nu este nevinovat și inofensiv – duce la scăderea capacității de concentrare, la reducerea productivității la locul de muncă (da, tot așa se cheamă!) și are un impact negativ asupra controlului cognitiv și a capacității de a lua decizii.

Să nu uităm de presă, unul dintre principalii vinovați în urma apariției, în ultimii ani, a așa numitului *Journalism of assertion* – cea mai importantă a ajuns să fie rapiditatea cu care este postată o știre. Competiția este bună, dar până la un punct, pentru că a dus în mod evident și constant la scăderea calității știrilor. Nu de puține ori, jurnalismul de azi este doar preluarea unor știri de pe FB care apoi se întorc, culmea, tot acolo, comentate cu foc, ca apoi tot presa să acuze de *fake news* pe cel care a preluat o știre eronată, dar care fusese inițial făcută praf tocmai de către ea, presa. Un cerc vicios al incompetenței în goana după volum și viteză. Colac peste pupăză, nu există nicio metodă viabilă de comparare și procesare a informațiilor preluate, în vreme ce sursele sunt nelimitate și distribuirea – din ce în ce mai facilă. De multe ori avem senzația că deținem controlul a ceea ce vedem și asimilăm, pentru că social media are tendința să creeze bule, astfel încât apare sentimentul, greșit, că toată lumea e de acord cu toată lumea. Dar filtrarea este falsă, pentru că nu este realizată de utilizator, decât poate la început, când acesta își exprimă „interesele”; după care totul se leagă mai mult sau mai puțin voluntar. Să ne gândim de câte ori am analizat cu adevărat, de exemplu, tablourile distribuite cu

zecile și cu sutele de x sau y într-o singură zi? De cele mai multe ori, aruncăm o privire rapidă lucrării și cam atât, foarte rar citim cine e autorul, ca să nu mai vorbim de perioadă, curent sau alte detalii de acest gen. Astfel încât la finalul zilei beneficiul este zero. Numărul de like-uri este azi o validare absolută a faptului că suntem sociabili și vizibili, dar el este de fapt un troc – te-am văzut, m-ai văzut –, nicidecum o garanție a calității și eficacității culturale a materialului distribuit.

Anxietatea informațională derivă din mai multe aspecte – lipsa de înțelegere a informației, volum prea mare care depășește capacitatea de asimilare, absența unui îndreptar – de unde putem accesa o anumită informație? Ea există, este reală? Nici aceste aspecte nu sunt noi, încă în 1989 apăruse o carte amplă legată de subiect – Richard Wurman, *Information Anxiety* (am atins aceste chestiuni și în articolul din *Steaua* nr 11-12/2021). Dar ceea ce se întâmplă azi depășește probabil și cele mai inventive minți, iar efectele sunt pe măsură.

Strict legat de pandemie, voi detalia unele aspecte observate în acești doi ani cu alt prilej (fake news, dezinformare sau informare greșită). Un singur caz aici. Ceea ce m-a impresionat într-o zi la cabinet, legat de această anxietate media, a fost cazul unei doamne de la țară, femeie care trăia din munca câmpului și despre care aș fi crezut că este mai puțin impresionată de știrile apocaliptice ale ultimilor doi ani. Dimpotrivă – avea un carnetel special în care își trecea înainte vreme cheltuielile și care era plin acum de toate datele de la ora unu din ultimul an – morți,

cazuri, teste, oameni la ATI! Scrise frumos cu un creion, zi de zi, timp de 12 luni. Mi s-a părut foarte trist acel carnetel, mai ales că era dublat de puseuri de tensiune și de palpitații. Este sindromul Stendhal al pandemiei – reacții psihosomatice, palpitații, tremurături, dar apărute nu la vederea frumuseților Florenței, ci la știrile de la ora unu cu morții pandemiei, la cifrele scoase din context ale presei. Nu e emoția înfiorată în fața sublimului, care înseamnă și îmbogățire a privitorului, ci spaimă goală, angoasă în fața unor amenințări obscure, neînțelese.

Doi contemporani dialoghează într-o glumă pe internet: – Ce ți se pare mai grav în ziua de azi, ignoranța sau indiferența? Celălalt răspunde alene: – Habar n-am și puțin îmi pasă.

CÂT DE GENERALĂ MAI E CULTURA GENERALĂ?*

Foarte mulți oameni pur și simplu nu dau doi bani pe ceea ce se întâmplă în jurul lor dacă nu îi vizează în mod direct. Pe ceea ce nu le afectează direct viața de zi cu zi, vacanțele, starea de bine imediată. Tot mai multă lume consideră plictisitoare multe subiecte și nu este dispusă să depună un minim efort intelectual pentru a vedea mai departe de propria ogradă. Celebra replică, valabilă, cred, cam la toate generațiile – „are sau nu dialoguri și/sau ilustrații cartea asta? Că, altfel, nu mă apuc de ea” –, este acum aplicată la orice. Un text compact pe mult prea celebrul FB este adesea sărit, fiind prea complicat, obositor – „te dai mare?”, „ce scrii așa de mult? cine să citească?”, „s-a trezit filosoful”. Iar textele acestea de FB sunt adesea rudimentare pentru că, nu-i așa, toți avem cont și, mai grav, păreri. Și mai grav încă, dorim să le exprimăm, dar nici să nu fim contrașiși sau combătuți pentru că nu avem argumente, doar nervi și indignări. Și toate acestea fără a cunoaște, de foarte multe ori, subiectul pe care îl

* Apărut în *România literară*, nr. 37/2022.

dezbaterem. Și nu e vorba de artă, cultură sau alte subiecte grele („de nișă”, cum spun unii – cultura a ajuns o nișă!), ci de fleacuri, întâmplări de zi cu zi, știri mărunte. Lipsa culturii generale se asociază puternic cu lipsa de curiozitate pentru orice, în special pentru evenimente istorice care au precedat viața respectivului, dar și cu o la fel de puternică dorință de a bombăni și comenta orice. De câte ori nu ați auzit replica „ca la noi la nimeni” sau „asta doar la noi se poate” când, de fapt, la o simplă căutare pe net sau analizând experiența personală știm că nici vorbă de așa ceva, multe lucruri înjurate frecvent „la noi” sunt generale, răspândite, prezente în multe colțuri ale lumii. Dincolo de aplecarea constantă de a ne auto-flagela apare și lipsa de informare, de cunoștințe elementare. Taximetristul care ne-a dus de la aeroport la hotel, în Amsterdam, și-a făcut praf orașul, țara, primarul, concetățenii, bicicliștii, absolut tot, cu același gen de convingere „you will not see anything like this in other cities”.

Cunoașterea este la îndemâna tuturor, poate mai la îndemână ca niciodată, deși aici ar putea apărea multe discuții legate de selecție. Dar multă lume se așteaptă ca această informație să i se prelingă singură direct în creier de undeva din nori, fără niciun efort personal – *pică pară mălăiață*, varianta mileniului 3. Am auzit vara asta replica „nu învăț nimic (la Bac) ca să văd cum mă descurc”. Evident, experiment urmat de ratarea răsunătoare a examenului. Dar câtă naivitate să ai la 18 ani ca să crezi că poți trece un examen de matematică sau de română fără să înțelegi o ecuație sau fără să citești o carte? Deja ești în pragul

vârstei adulte, urmează alte examene grele și apoi viața. Dacă nu ai fost la nicio oră de fizică sigur te vei urca pe tren pentru un *selfie* și vei muri electrocutat pentru că habar nu ai ce este un arc voltaic, sau veți coborî în fosa septică, unul câte unul, claie peste grămadă, tot mirându-vă, ca în povestea *Mănușa*, că nimeni nu mai iese. Apropo de *Mănușa* – tot mai des mă trezesc vorbind singură, făcând referiri la anumite cărți, filme, spectacole, glume și nimeni nu pare că știe despre ce vorbesc. Nuanțând, depinde mult de vârsta interlocutorului, dar și de mediul social și profesional din care provine acesta. Cu surprize inevitabile, și dintr-o parte, și din alta. Este normal ca tinerii să nu știe ce sunt „frații petreuș” sau „nechezolul”, dar nu cred că este normal să afirme că habar nu au ce e Revoluția din 1989, când (?!) a fost și cu ce s-a mâncat. Extrem de des și vorbirea figurată este luată literal și neînțeleasă, asta la oameni de toate vârstele. Să fie limbajul tot mai limitat, mai sărac, chiar și la cei care nu mănâncă FB pe pâine? Dacă totul e înlocuit de emoticoane și abrevieri cărora nu le mai știe nimeni originea, nu mai trebuie să găsim cuvinte ca să exprimăm ceva nici în viața de zi cu zi pentru că avem maimuțele și ursuleții internetului, cu toate expresiile noastre pe fețe.

Revenind la trimeri din diverse domenii, repet, dincolo de cele foarte particulare, legate strict de o perioadă istorică și de un context social-politic sau de glume ale unei comunități restrânse, e greu de crezut că nimeni nu mai știe azi de unde vine replica „we are not in Kansas anymore”, sau „this is the beginning of a beautiful friendship” sau, mai aproape de noi,

penița cu iridium, bicicleta galbenă, prazul lui nea Mărin... Cât de mult contează asta? Se laudă unul cu vreo ispravă și eu comentez: „ca dumneata, bibicule, mai rar”. Celălalt mă interpelează ofensat „ce e acela *bibic*?” Fixăm o întâlnire. Zic: „Bine, la douăsprezece trecute fix mă duc la tribunal”. „Poftim??” se miră celălalt. Un student grăbit mă întreabă ceva. Îi spun „ai puținică răbdare, stimabile”. Mă privește alb. Mi se cere o părere. Spun „este admirabilă, e sublimă, putem zice, dar lipsește cu desăvârșire”. „Cum??!” Privesc atent ceva. „Ce vezi?” mă întreabă un coleg. Eu completez automat: „Întreabă-o fată”. Celălalt se uită chiorâș. Pare aluzie. Le-am ales pe cele mai simple, elementare, nu îndrăznesc să intru în trimiteri mai „înalte” de genul „cerul înstelat deasupra mea...”, „și, totuși, se mișcă”, „nu-mi atinge cercurile!”.

Numeroase studii realizate în ultimii ani în UK au arătat că mulți copii merg la școală fără să știe să folosească toaleta sau să țină un creion în mână, majoritatea nu au avut părinți dornici să le citească o poveste la culcare, tinerii, indiferent de sex, stau cu părinții multă vreme și nu știu să spele, să schimbe un bec – unii afirmă că își aruncă lenjeria murdară pentru că nu știu s-o spele. 85% dintre britanici nu au putut arăta orașul Sheffield pe hartă, mulți cred că Rio de Janeiro este un fotbalist și Saddam Hussein un boxer, iar Waterloo este un cântec al formației ABBA sau o gară, pe undeva. Iar un număr impresionant dintre respondenți nu au citit în viața lor altceva decât textele de pe cutiile de lapte și postările din social media ale „prietenilor”, astfel încât trăiesc liniștiți cu convingerea că între jambon și porc sau între

ouă și găină nu există absolut nicio legătură. Nu este o caracteristică a britanicilor, se întâmplă pretutindeni. Pe de altă parte, nu știu dacă „tinerii din ziua de azi” sunt mai departe de cultura generală decât în alte perioade ale istoriei, deși senzația (nu doar a mea) este că da. Cu toate excepțiile de rigoare, evident. Și fiind deplin conștientă că fiecare generație în parte crede despre celelalte (tinere) că sunt inferioare sau nepregătite, superficiale ș.a.m.d.

Învățământul din toate țările europene încearcă să găsească un echilibru între cel axat strict pe un anume talent/vocație/profesie, care asigură, aparent, găsirea rapidă a unui loc de muncă, și cel bazat pe cultura generală, ca bază de pornire, din care să derive apoi vocația, dacă e cazul. S-a sugerat că dezvoltarea disciplinelor academice a creat, încă din secolul 19, condițiile pentru „expirarea” noțiunii de *cultură generală* (predată și asimilată în instituțiile de învățământ) – percepută ca superficială și inutilă. Era digitală și modul în care sunt acum diseminate informația și cunoașterea au dus în plus la perimarea noțiunii de cultură generală. Ironia acestei ere este aceea că, deși ne aflăm în fața unui volum imens, mult mai mare decât în oricare altă epocă istorică, de informație, accesibilă potențial oricui, mult, infinit mai ușor decât în alte vremuri, nevoia individuală de a o accesa a scăzut simțitor. Informația atât de accesibilă privează creierul de efortul căutării, al comparării surselor, al cercetării. *Wikipedia* este o sursă incontestabilă de informare, imensă, dar „*you get out what is put in*”. Baza de date gata făcută, prea la îndemână, nu poate stimula mental un individ care o folosește,